

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ф.н. Иван Кацарски, ИИОЗ – БАН

относно постиженията на кандидатите, участващи в конкурса за доцент по научното направление 2.3. Философия, обявен от ИИОЗ – БАН за нуждите на секция Социални теории, стратегии и прогнози (ДВ, бр. 94/25 ноември 2016 г.)

В конкурса участват двама кандидати – гл. ас. д-р Димитър Цветанов Ганов и ас. д-р Калоян Методиев

Д-р Ганов се представя в конкурса с една монография и 24 студии и статии, от които две са на руски и една на английски език. Осем студии и статии са публикувани в реферирани списания. Участвал е с доклади в шест международни научни конференции и в две научни конференции с международно участие.

Научните трудове на Ганов напълно съответстват на научното направление 2.3. Философия. Това е свършено ясно от проблематиката, подхода, изводите и използваната литература. Дори бих казал, че в някои отношения философията идва „в повече“ с оглед на конкретиката (вж. критичния ми коментар по-долу).

Трудовете на д-р Ганов засягат главно следните ключови проблеми: теорията на Маркс за капитализма; ревизията на Роза Люксембург на Марксовата концепция за разширеното възпроизводство и натрупването на капитала; дискусиите върху т. нар. „трансформационен проблем“; теоретично обяснение на съвременни феномени като съществуването на свръхвисоки технологии, примитивни форми на производство и свирепа експлоатация, съдбата на емигрантите и бежанците, разрастването на национализма, расизма и ксенофобията. Само това изброяване е достатъчно, за да покаже актуалността на разглежданата от Ганов проблематика.

Постиженията (приносите) на д-р Ганов бих формулирал по следния начин:

1. Той добре познава марксистката социалнофилософска традиция в различните нейни периоди. Особено добре познава историята и съвременните представители на левия радикализъм. В това си качество Ганов е сред малцината у нас, които се опитват да запълнят една празнина във философската и, по-общо, в интелектуалната ситуация у нас. Нека подчертая, че това е празнина, която се разкрива именно в сравнение с интелектуалната ситуация в обществата, които обикновено се възприемат като образец за България.
2. Ганов разглежда концепциите на редица видни икономисти след Маркс, които се опитват да се справят с „трансформационния проблем“: преминаването от стойностни към ценови категории у Маркс, прословутото

противоречие между Първи и Трети том на „Капиталът“. Ганов привежда редица убедителни аргументи, разкриващи теоретичната недостатъчност на повечето от тези опити.

3. Д-р Ганов не просто приема, а доразвива теорията на Роза Люксембург за натрупването на капитала. Според него капитализмът се нуждае от нови, неовладени от него географски и социални пространства, за да продължи да съществува. Но докато у Люксембург това е просто процес на разширяване, според Ганов капитализмът не просто намира и експлоатира некапиталистическата среда, а сам я създава, което го прави особено жизнен и неуязвим. Това е по моя преценка ключовата теза на Ганов, основополагаща за монографията и повечето негови студии и статии.
4. Ганов основателно критикува концепции на А. Негри и М. Харт, а по същество и много сродни с тях, които възприемат съвременния капитализъм като коренно преобразен – променен чрез високите технологии и интелектуализацията на труда. Ганов разкрива грозната страна на съвременния капитализъм и смята, че тя му е необходимо присъща и гарантира самото му съществуване.
5. Положителна оценка заслужава амбицията на Ганов да свърже високата теория с непосредствената емпирия и събитийност. За успеха на автора в това отношение обаче може сериозно да се дискутира.
6. Работите на Ганов се отличават с несъмнен хуманистичен патос. Той изобличава например двойните стандарти по отношение ценността на човешкия живот, когато става въпрос за „белите“ и „цветните“.

Несъмнена черта на трудовете на д-р Ганов е тяхната смелост и дори предизвикателност. Авторът е непримирим и безкомпромисен по отношение на всичко, което дори малко или привидно противоречи на собствената му гледна точка. За съжаление този „радикализъм“ в немалко случаи води към теоретична непоследователност и необосновани изводи. Най-основните си критични бележки формулирам в следващите няколко пункта:

1. За да „защити“ Маркс от критикуващите го икономисти, Ганов заявява, че „понятията на Маркс са философски, а не елементарно икономическоцентрични“. Става дума за понятия като „стойност“ и „принадена стойност“. А Роза Люксембург критикувала „положения от философията на Маркс“ („Как си храним капитализма“, б. с.). От това би следвало, че Маркс няма собствена икономическа теория, а си е чисто и просто философ. Такава тясно доктринерска „защита“ на Маркс е по-лоша от всяка „икономическоцентрична“ критика. И Ганов неслучайно критикува Маркс заради идеята му за по-висока производителност при комунизма („Ляворадикалната теория и фаталният континуитет“, с. 50-52).
2. Ганов изцяло се осланя на концепцията на Роза Люксембург за натрупването (капитализмът е невъзможен без некапиталистическа среда, която трябва да погълне принадлежния продукт) и не анализира никакви

контрааргументи и алтернативни обяснения. Първо, съвсем не е необходимо експанзията на капитализма да се обяснява с невъзможност за реализация на принадлежния продукт; достатъчно е да се приеме, че капиталът използва всички възможности за растеж. Второ, некапиталистическата среда не просто поглъща принадлежния продукт, тя е източник на икономически блага, главно суровини и средства за потребление (при това обикновено придобити на ниска цена и дори на безценица); така масата на продукта, който трябва да се реализира, не намалява, а значително се увеличава. Дори ако тази маса трябва да си остане поне същата, капитализмът би трябвало да се стреми, противно на фактите, към еквивалентна и взаимноизгодна търговия. Същото се отнася и за дребното селскостопанско производство в развитите страни. Трето, проблемът, който поставя Люксембург е наистина реален: как да се продаде произведеното при условие, че възможностите на производствения апарат далеч надхвърлят платежоспособното търсене. Но практическите разрешения са други: цикличните кризи водят до унищожаване и обезценяване на огромни маси стоки; фирмите целенасочено ограничават производствения си потенциал; технологиите предизвикват поевтиняване на стоките и един от ефектите е повишаването на заплатите и на стандарта на живот на масата от населението, включително работниците; нараства значително числеността на непроизводителните слоеве, които поглъщат голям дял от стоковия продукт; расте луксозното потребление на богатите слоеве, включително на самата буржоазия; изкуствено се съкращава животът на потребяваните стоки; въоръжаването и войните също поглъщат голяма част от обществения продукт. Това са все начини за поглъщане на продукт без да се връща обратно каквото и да било под формата на стоки.

3. Sweatshops. Дали това са докапиталистически или по-скоро примитивнокапиталистически форми на експлоатация? На тази форма Ганов отрежда ключова роля за самото оцеляване на капитализма, който бил засегнат от спадащата норма на печалбата във високотехнологичните отрасли („Как си храним капитализма?“, б. с.; „ТГП и принадлежната стойност“, с. 105, 114; „Експлоатация и принадлежна стойност днес“, с. 75-76). Тази интерпретация е възможна, ако се изходи от Марксовата икономическа схема: сумиране на произведената стойност и нейното преразпределение съобразно величината на индивидуалните капитали и тенденция на нормата на печалбата към спадане. Но за да бъде убедителен в своята теза, Ганов би трябвало да се справи с т. нар. трансформационен проблем: Ганов признава, че такъв проблем съществува, но отлага разглеждането му („Как си храним капитализма“, б. с.). Едно от предизвикателствата към Марксовата теза, а следователно и за въпросната теза на Ганов (ролята на sweatshops) е добре установеният икономически факт, че в действителност съществуват непреодолими бариери пред изравняването на нормата на печалбата. При това високотехнологичните отрасли са тези с високи заплати и високи печалби, а нискотехнологичните – с ниски заплати и ниски печалби.

4. Радикалното решение на всички проблеми на съвременните общества Ганов, заедно с Жижек и др., открива в това, „да се взриви континуитета на историята“; революцията трябва да бъде повторена, надеждата се търси тъкмо в революционната катастрофа и освободената от нея абсолютна спонтанност („Ляворадикалната теория и фаталният континуитет“, с. 59, 70). Ако някога подобни идеи са били проява на „детска болест“, днес те са белег за интелектуална и политическа изчерпаност на едно движение със затихващи функции. Трябва ли да се питаме защо? Есхатологията на крайния ляв радикализъм не предлага нищо – нито благоденствие, нито комунизъм, нито християнско спасение на душите. Какво тогава – „изгори за да светиш“?
5. С отхвърлянето на „фаталния континуитет“ е свързано отричането на всички форми на организация на съвременните общества. Демокрацията е само „превърната форма на олигархията“ („Ляворадикалната теория и фаталният континуитет“, с. 65). Политиката на „антифашиста Дьо Гол“ се определя като „обективно действаща според нацисткия модел“ („Кризата с бежанците“, с. 153), а „стандартният капитализъм“ само изглеждал различен от фашизма и нацизма (Пак там, с. 154). Ганов открива „прикрита солидарност“ между неолиберализма и национализма у нас и в Европа („Прикрита солидарност...“, с. 155). Той говори също за съвременен „български нацизъм“, „широко подкрепян и протежиран от държавната власт“ („Потенции на съвременния български нацизъм“, с. 212). Ганов се отнася отрицателно дори към програмите в социалдемократически дух, насочени към подобряване участието на най-бедните и маргинализирани слоеве („Ляворадикалната теория и фаталният континуитет“, с. 59; „Експлоатация и принадлежна стойност днес“, с. 64-67). Защото трябва да се прекъсне континуитета, а в безработните и изключените Ганов вижда „ново обещание за социалистическа революция“ (Пак там, с. 77). Заличаването на съществени различия между социални институции, движения и личности според мен води до ограничаване възможностите на теоретичния анализ и на перспективите за позитивни социални промени.

Бих искал тези критични бележки да се приемат като откровена колегиална дискусия върху наистина съществени и силно дискуссионни въпроси. Тези бележки не бива да се схващат като подценяване на теоретичния потенциал на Ганов. И постиженията и слабостите следват от заетата социалнофилософска позиция. Същевременно тази позиция съвсем не е някакво чисто субективно хрумване или някакво доморасло мъдруване. Напротив, тя и всичко свързано с нея има достатъчно видно представителство в съвременната западна теоретична мисъл.

Другият кандидат, д-р Калоян Методиев, е защитил докторат по политически науки. В същото научно направление са неговите специализации, преподавателска дейност и участия в научни проекти. Научните публикации и приносите на Методиев също са в

областта на политическите науки. Показателна е и използваната литература: в монографията „Западните Балкани и България (политика, дипломация, сигурност)“ например не се споменава нито едно философско съчинение, което, разбира се, е нормално като се има предвид тематиката. Същото важи и за останалите му трудове. Следователно, научната, преподавателската и експертната дейност, както и постиженията на д-р Методиев са изцяло извън областта на научното направление 2.3. Философия, по което е обявен настоящият конкурс. По тази причина ми се струва безпредметно да давам оценка за постиженията на този кандидат в рамките на този конкурс.

Заклучение: Въз основа на всичко казано дотук напълно убедено гласувам за това, уважаемото научно жури да предложи на НС на ИИОЗ да избере гл. ас. д-р Димитър Ганов на научната длъжност „доцент“ по научното направление 2.3. Философия за нуждите на секция Социални теории, стратегии и прогнози в ИИОЗ.

28 март 2017 г.

Проф. д.ф.н. Иван Кацарски: